

Шевченко Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри українознавства та гуманітарної підготовки
Української медичної стоматологічної академії
Шевченко Наталія Сергіївна,
магістр факультету іноземних мов
Луганського національного університету ім. Т.Г.Шевченка

НОМІНАТИВНЕ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ WAR У ТВОРІ ЕНТОНІ ДОРРА “ВСЕ ТЕ НЕЗРИМЕ СВІТЛО”

На початку XX століття у світі різко змінилися міжнародні відносини. Як результат, у ході співпраці між збройними силами різних держав усе частіше виникають різні непорозуміння. Існує ризик, що носії різних світоглядів можуть витлумачити певні військові поняття (зокрема, лінгвокультурний концепт “війна”) іншим чином. Суб’єктивні дефініції і безліч варіантів розуміння одного і того ж концепту в різних мовах, як правило, породжують неоднозначність у тлумаченні та, як наслідок, суперечки серед учених і відсутність однозначного еквівалента. Рішення даної непрості проблеми неоднозначності слід шукати в етимології лінгвокультурного концепту “війна” і його лексичного поля. У роботі зроблена спроба розкриття концепту WAR у творі Ентоні Дорра “Все те незриме світло”.

Ключові слова: лінгвокультурологія, концепт “війна”, світогляд, концепція війни, мовна свідомість, етимологія.

Постановка проблеми. У наш час когнітивна лінгвістика залишається одним із пріоритетних напрямів науки про мову, саме тому термін “концепт” є центральним поняттям в описі мовної картини світу. Важливість когнітивного напрямку в дослідженні мовних явищ визначається переходом лінгвістики до антропоцентризму. Тому з’явилося зацікавлення з боку дослідників до вивчення картини світу, зокрема і мовної. Суспільно-політичний феномен “війна” має виключно важливе значення у слов’янській культурі. Цьому явищу присвячено окремі дослідження у галузі філософії, соціології, психології, історії, політології, однак у лінгвістичній літературі це питання ще не розглянуто повністю. Питання концепту висвітлюють у своїх працях А.Бабушкін, С.Воркачов, І.Гайдаєнко, І.Іващенко, М.Кочерган, О.Кубрякова, В.Маслова, З.Попова, О.Селіванова та інші.

Війна залишає невідворотний слід у житті поколінь навіть через сотні років по своєму завершенню. На сьогодні людству відомі численні військові баталії, які вкарбувалися у пам’ять кожної людини, незалежно від віку, статі, нації, країни тощо. Тому про війну пишуть усі – військові, політики, ветерани, сучасники, “діти війни”, – загалом, кожен має право на свій власний спомин і погляд.

Не останню роль у формуванні сучасної рецепції війни зіграли і “люди слова”. Проблема війни у літературі є доволі складною та багатогранною, вона завжди викликає найрізноманітніші дискусії. М. Гуменний, відомий український літературознавець, з цього приводу зазначає, що “антивоєнна тема – одна із тих магістральних тем, що визначили сутність усієї літератури XX століття. Вона осмислювалась художньо і філософськи впродовж десятиріч у різних національних варіантах”.

Тут, звичайно, чи не в першу чергу йде мова про сучасних письменників, а саме про американського письменника Ентоні Дорра і його книжку про Другу світову війну “Все те незриме світло”. У згаданому романі, письменник виступив з осмисленою і усвідомленою антивоєнною позицією. Проблема концепту війни у творах західноєвропейських митців першої половини XX ст. заслуговує спеціального розгляду. Тож актуальність даної розвідки постає закономірною і зрозумілою.

Мета роботи: визначити мовні засоби художньої реалізації концепту WAR у творі Ентоні Дорра “Все те незриме світло”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості вираження концепту “війни” у творі письменника першої половини XX ст., представлений науковими працями вчених: М. Урнова, Ч. Сноу, Т. Денисової, І. Кашкіна,

А. Старцева, М. Анастасєва, Б. Гіленсона, І. Києнко, А. Бітова, М. Гуменного, Д. Кристал, М. Бірвіш, Т. І. Шевченко та ін.

Основні результати дослідження. Розглянемо значення “war”, вказані у словниках англійської мови. Згідно Oxford English Dictionary [5], war: 1) A state of armed conflict between different countries or different groups within a country; 2) A state of competition or hostility between different people or groups; 3) A sustained campaign against an undesirable situation or activity.

Згідно Collins Cobuild Advanced Learner’s English Dictionary [3], war: 1) A war is a period of fighting or conflict between countries or states; 2) War is intense economic competition between countries or organizations; 3) If you make war on someone or something that you are opposed to, you do things to stop them succeeding.

При співвіднесенні словникових статей даних словників виявляється, що семантика п.1 статті з Oxford English Dictionary і п.1. статті з Collins Cobuild Dictionary практично покривають одна одну – “збройна боротьба між державами або всередині держави”. У семантиці п.3 статті з Oxford English Dictionary і п.3 статті з Collins Cobuild Dictionary є спільний компонент “кампанія проти чого-н.”, проте в Oxford English Dictionary виділяється додатковий семантичний компонент “тривалість кампанії”. П.2 статті з Oxford English Dictionary і п.2 статті з Collins Cobuild Dictionary містять загальний компонент “змагання між ким-небудь”, але Oxford English Dictionary додає до нього компонент “ворожість по відношенню до кого-небудь”, в той час як Collins Cobuild Dictionary зазначає семантичний компонент “інтенсивність, напруженість” і вживання в сфері економіки.

Звернемося до Concise Oxford American Thesaurus [1]. “War”: 1) the Napoleonic wars; 2) the war against drugs. Для перекладу обраних статей необхідно позначити синоніми, зазначені в даній словникової статті для п.1: conflict, warfare, combat, fighting, (military) action, bloodshed, struggle; battle, skirmish, fight, clash, engagement, encounter; offensive, attack, campaign; hostilities; jihad, crusade. Синоніми для п.2: campaign, crusade, battle, fight, struggle, movement, drive.

Розглянемо значення “війна”, зазначені в словниках української мови. Згідно з “Великим тлумачним словником української мови”, війна:

1) Збройна боротьба між державами, народами, племенами і т.п. або громадськими класами всередині держави; 2) Боротьба за досягнення своїх цілей, що ведеться засобами економічного, політичного і т.п. впливу на кого-небудь, що-небудь; 3) а) розм. Прояв неприязного ставлення до чого-н.; дії, спрямовані на викорінення чогось; б) розш. Про неприязні відносини; постійні сварки з кимось. Згідно “Великому сучасному тлумачному словнику української мови” [5], війна: I 1) Збройна боротьба, бойові дії між племенами, народами, державами і т.п., спрямовані на знищення будь-кого або чого-небудь; 2) Конфліктні відносини між державами, при яких обидві сторони використовують кошти економічного і ідеологічного впливу. II розм. 1) Стан ворожнечі, непримиренного протистояння між окремими особами або групами; 2) Суперництво.

Семантика п.1 та п.2 статті з “Великого тлумачного словника української мови” і відповідно семантика п.1 та п.2 статті з “Великого сучасного тлумачного словника української мови” повністю збігається і може бути виражена як “збройна боротьба між ким-небудь” і “боротьба між ким-небудь, що ведеться різними засобами впливу”.

Семантика п.1 II частини другої статті несе в собі додатковий компонент “непримиренність”. Семантика п.4 першої статті несе в собі додатковий компонент “неприязнь”, “періодичність”.

При порівнянні значень “war” і “війна” без уваги не можна залишити також і те, що в українських словникових статтях війна як прояв ворожнечі і суперництва вважається розмовної нормою, в той час як в англійських словникових статтях такої інформації не вказано.

У дослідженому творі Ентоні Дорра “Все те незриме світло” була виявлена 52 одиниця кластера “war”, серед них 7 прикметники і 45 іменників. Аналіз дієслівної сполучуваності лексеми “war” (to end a war, to start a war) дозволяє припустити, що війна концептуалізується як процес з певної часовою протяжністю (in a time of war, in wartime). З іншого боку, такі поєднання, як to go to war, to come back / home from war, to come through the war), вказують на просторову концептуалізацію. Концепт “war” постає у вигляді єдності часу і простору. У той же час війна, як і будь-яка інша людська діяльність, передбачає типовий для даної ситуації набір: свої і вороги. В результаті

утворюється універсум війни, який можна відтворити через виділення базових бінарних опозицій і метафоричних моделей.

Прикметники були виділені на тій підставі, що в їх склад входив семантичний компонент “війна”: war-weary (втомлений від війни), war-wrecked (зруйнований в результаті збройних зіткнень). На лексичному рівні цей зв’язок просторів війни і хаосу реалізується в такий спосіб:

1. лексика з семой “порожнеча”: emptiness / empty, (screaming) nothingness, non-existence, crater, (black) hole, cavity, grotto, cipher, void, bare, blank, barren, waste hollow;

2. негативні займенники: nowhere, nothing, nobody, no one;

3. прикметники з афіксами заперечення і відсутності: useless, worthless, meaningless, motherless, fatherless, lifeless.

Має місце контекстуальний переклад знайдених лексичних одиниць: turf war (боротьба за територію між угрупованнями), cold war (холодна війна), war (війна). Аналізуючи дані приклади, можна відзначити, що семантика концепту “war” повністю відповідає семантиці концепту “війна”. Переклад здійснюється у відповідності зі значенням, що здобувається словом в контексті. Під час дослідження виявлено, що саме слово “war” у творі зустрічається вкрай рідко (всього лише 7 од.). Замість нього характерно вживання синонімів, зазначених вище. Швидше за все, це обумовлено нейтральним стилістичним забарвленням “war” і його узагальненістю, неконкретизованістю. Найбільш частотністю відрізняється protest (7 лек.од.), інші синоніми зустрічаються приблизно в рівних співвідношеннях. Найбільш негативним забарвленням відрізняються лексичні одиниці bloodshed (кровопролиття), bloodletting (пізанина).

У цілому дуже часто зустрічаються слова з семантичним компонентом “прояв неприязного ставлення відкритими агресивними діями”: insurgency, revolt, protest, comeback, rebellion, rout, street battle тощо. Поняття rally, mass rally, demonstration, march включають в себе подібний компонент “відкрите прояв ворожості”, часом межує з “відкритим проявом агресії”. В англійській мові демонстрація і мітинг можуть набувати позитивного значення, історично обумовлене традиціями). Отже, в даному випадку спостерігаються деякі відмінності в концептуалізації “demonstration” / “демонстрація”, “rally” / “мітинг”.

У ході нашого дослідження, ми з’ясували, що концептуальний універсум війни базується на бінарних опозиціях, на яких будується картина світу: верх / низ, внутрішній / зовнішній, тьма / світло, свій / чужий.

Горизонтальна структура простору війни базується на протиставленні внутрішній / зовнішній. Багато характеристики війни відповідають ознакам хаосу.

Так, у дослідженому творі Ентоні Дорра “Все те незримо світло” можна виділити два діаметрально протилежних способу концептуалізації війни: війна як злочин (war is crime) і війна як бізнес (war is politics pursued by other means).

War is business. Керівники бачать війну через призму вигоди і витрат. Їх дії здаються спрямованими на світ, але насправді вони лише заважають його встановленню.

War is crime. У дослідженому творі Ентоні Дорра “Все те незримо світло” ми переконані, що це єдино вірна метафора війни: військові діяння – “atrocities”, “wrong-doings”, політики, розв’язуючи війни – “assassins”, керівники, які допустили війну – “pirate and parasite”.

Простір війни простір абсурду: ... where death becomes absurd and life absurder.

Війна – відхилення від норми / стану порядку: “The Waste: ... at any stage of the process things can go wrong / The most wrong of these is war”.

Можна виділити лексеми, що позначають військову техніку і транспортні засоби (helicopters, F 14, F-22s, F-117s, B 52s, B-2s, tanks, jets, armor-plated engines, bombers, bomb planes, stealth, armored assault vehicles, ships, flotillas), вогнепальну зброю (machine guns, mortars, Kalashnikovs, M-16), боєприпаси і результати їх застосування (cluster / audio / pulse / smart bombs, torpedoes, cruise missiles, rocket, hand-grenade, bullets, cartridges, napalm shell, land mine, shrapnel, mortar, shells, flashing fireballs, scraps of shellfire iron), індивідуальні та масові засоби захисту (bunker, protective body armor), засоби виявлення противника (X-ray specs, radar), місця базування живої сили і техніки (headquarters, barracks, tarmac), людей, які беруть участь у військових діях (soldiers, generals, Commander-in-chief, storm troopers, suicide bombers, sniper), ситуації військових дій (massacres, bombardments, battle, fight, driveby shooting); фізична недуга – “I have no heart for

the war, so my heart stops / As if by a heart attack”, безумство (mind blown, ravaged intellects, paranoia, world of sanity ending).

Ентоні Дорр висловлює своє ставлення до війни. Війна – це руйнування, смерть і страх. Війну не можна розглядати через будь-яку призму: “War is war / Nothing more”.

Пейзажні характеристики концептуального простору війни виявляють ряд історично континуальних моментів. Метафора “war – hell” показує, що в концептуальному просторі війни пекло піднімається на середній рівень універсуму, яку він обіймав живими людьми. Можна припустити, що поняття війни і пекла активізують суміжні або частково збігаються ментальні області. “Darkness, fire, shadows, screams, fear, suffering, torture, blazes, hell, monsters, death” – загальні слова і образи для тематичного поля пекла і тематичного поля війни.

Земля в концептуальному просторі війни персоніфікується: отримує рани, стогне (“wounds of your weeping earth”), уподібнюється людині, ослабленому голодом і смертельною хворобою (“weak with sweats of death”), спустошена, випалена (“barren, ravaged, scorched, wasteland”).

Повторюваність обумовлена безглуздістю феномена війни: не може бути виграна війна, звернена проти самого народу, не можна перемогти страх страхом.

Людські житла зруйновані (“broken”, “destroyed”, “half-erected”, “crushed”, “rotten”), підірвані (“exploded blasted”, “burst”), охоплені полум’ям (“blazing”), розграбовані (“looted”). Залишаються камені, уламки, розбите скло,

пил, прах: “blocks of cement”, “stones”, “bricks”, “broken / vaporized glass”. Місто покинуте, порожнє (“empty”, “half-deserted”, “never used now”), тоне у відходах і крові (“flies and garbage”, “the whole town flinches blood”), опускається вниз у підземний світ. Людські останки прирівнюються до бруду, уламків (“human debris”).

Звукова картина концептуального простору війни складається з двох крайнощів – гуркіт битви і тиша: “War – it is a terrible thing”. Гуркіт битви є хаос звуків – мотив, що не змінився за століття, не дивлячись на технічний прогрес в області озброєння.

Розглянуті приклади дозволили сформулювати наступні **висновки**. Мовна картина світу – об’єкт досліджень у сучасній лінгвістиці і являє собою складний процес, вивчення якого продиктовано як розвитком лінгвістики в цілому, так і її окремими напрямками, зокрема лінгвокультурологією. Основною одиницею даної роботи, для визначення складової мовної картини світу в поєднанні з культурою та свідомістю народу, служить концепт. У сучасному суспільстві лінгвокультурний концепт “війна” відіграє важливу роль, оскільки займає одне з головних місць в житті будь-якого народу. Аналіз слів, які з’явилися в мові у ході збройних конфліктів, дозволяють визначити додаткові, раніше не виявлені лексико-семантичні ознаки у змісті ключової лексики лінгвокультурного концепту “війна”. У даний час у зв’язку з нинішніми збройними конфліктами мова зазнає чергову стадію розвитку і збагачення новими словами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bowyer, R. (2007). Dictionary of military terms. Third edition. A&C Black. London.
2. Roget’s Thesaurus of English Words and Phrases. Penguin. 1979. URL: <http://www.roget.org/> (date of access: 6 March 2020).
3. “War”, in: The Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus. 2017. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/war> (date of access: 10 March 2020).
4. “War”, in: The Merriam-Webster Online Dictionary. 2017. Springfield: Merriam-Webster, Incorporated. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/war> (date of access: 8 March 2020).
5. “War”, in: The Oxford English Dictionary. 2017. Oxford: Oxford University Press. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/war> (date of access: 6 March 2020).

Шевченко Елена Николаевна, Шевченко Наталия Сергеевна,

НОМИНАТИВНОЕ И ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТА WAR В ПРОИЗВЕДЕНИИ ЭНТОНИ ДОРРА “ВСЬ НЕВИДИМЫЙ НАМ СВЕТ”

В начале XX века в мире резко изменились международные отношения. Как результат, в ходе сотрудничества между вооруженными силами разных государств все чаще возникают различные ситуации недопонимания. Существует риск, что носители разных мировоззрений могут истолковать определенные военные понятия (в частности, лингвокультурный концепт “война”) иным образом. Субъективные дефиниции и множество вариантов понимания одного и того же концепта в различных языках, как правило, порождают неоднозначность в толковании и, как следствие, споры среди ученых и отсутствие однозначного эквивалента. Решение данной непростой проблемы неоднозначности следует искать в этимологии лингвокультурного концепта “война” и его лексического поля. В данной работе сделана попытка раскрытия концепта “война” в произведении Энтони Дорра “Весь невидимый нам свет”.

Ключевые слова: лингвокультурология, концепт «война», мировоззрение, концепция войны, языковое сознание, этимология.

Shevchenko Olena, Shevchenko Nataliia,

NOMINATIVE AND PHRASEOLOGICAL FIELD OF THE WAR CONCEPT IN THE WORK OF ANTHONY DOERR “ALL THE LIGHT WE CANNOT SEE”

At the beginning of the 20th century, international relations have dramatically changed in the world. As a result, a variety of misunderstandings are increasing in the course of cooperation between the armed forces of different countries. There is a risk that people of different worldviews may interpret certain military notions (in particular the linguocultural concept “war”) otherwise. Subjective definitions and many options of understanding of the same concept in different languages, as a rule, give rise to ambiguity in interpretation, and as a consequence, the debate among scientists and the lack of a clear equivalent. The solution of this complex problem of ambiguity must be sought in the etymology of the linguocultural concept “war” and its lexical field. In this work, an attempt is made to reveal the concept of “war” in the work of Anthony Doerr “All the light we cannot see”.

Key words: cultural linguistics, concept “war”, worldview, the concept of war, language consciousness, etymology